

Acta Bricolensia

11/2026

Om att Bacchus rätt dyrka – under antiken

av

Krister Moberger

Acta Bricolensia är Sällskapet Par Bricoles serie med digitala artiklar publicerade av Den Bacchanaliska Akademien

Redaktion

Christer Alexandersson, Dan Ekström, Hans Gillgren,
Mats Hayen och Peter Lind

Om att Bacchus rätt dyrka – under antiken

Krister Moberger

Munterhet, ordning, förtrolighet, styrka,
veta förena på sätt som sig bör.
Arbeta nitiskt och Bacchus rätt dyrka
Tillhör varenda Bricolekommendör.

Vers ur Sällskapet Par Bricoles *Kommendörsvisa*

Ett ofta återkommande tema i Sällskapet Par Bricoles ritualer och traditioner är *det rätta sättet* att dyrka guden Bacchus.

Men vad innebär det, och hur går det till?

Föreliggande artikel kommer inte att behandla Par Bricoles hemliga ritualer. Syftet är istället att berätta hur guden Bacchus kunde dyrkas under antiken. Den vill också förtälja hur fel det kunde gå om guden inte dyrkades på rätt sätt.

Bacchus

Vem var Bacchus? Vi tar det från början (och allt som här följer var sant för de gamla grekerna, även om de diktverk och pjäser vi har tillgång till kan ge olika versioner). Den från Fenicien till Grekland invandrade hjälten Kadmos slog ihjäl en drake. Sedan planterade han draktänderna och upp växte krigare med vars hjälp han byggde konungaborgen Kadmeia och grundade

staden Thebe i centrala Grekland. Kung Kadmos fick fem barn, varav en son, vars sonson var kung Oidipus (han var avlad i ”backusyran”), men det är en helt annan historia.

Kadmos fick även fyra döttrar. Två av döttrarna är av intresse för denna historia. Dottern Agaue fick sonen Pentheus som efterträdde sin morfar som kung av Thebe. Dottern Semele blev med gudarnas härskare Zeus havande med sonen Dionysos, även kallad Bakkhos (det senare namnet associeras med extas och fruktbarhet). Zeus hustru – och syster – Hera, gudinna med ansvar för familj och äktenskap, blev i vanlig ordning upprörd över sin makes snedsteg och lurade Semele att be gudarnas härskare visa sig för henne, vilket han gjorde. Vid anblicken av guden, som kom med blixtar och dunder, dödades Semele av en blix. För att rädda den ännu ofödde Dionysos tog Zeus ut fostret och sydde in det i sitt lår, som alltså fick agera livmoder under resten av graviditeten. Detta gav Dionysos två av hans många tillnamn: Den Lårinsydde (från en Homerisk hymn) och Den Två Gånger Födde.

Hera var fortfarande upprörd, så för säkerhets skull skickades det nyfödda barnet i exil, eventuellt till Thrakien (ungefär nuvarande Bulgarien) – enligt en äldre teori introducerades Dionysoskulten i Grekland av thrakiska stammar. Hur Dionysos sedan, som extasens och fruktbarhetens gud, återvände till Thebe och mötte sin kusin kung Pentheus skildras i Euripides tragedi *Backanterna*. Allt detta bör ha inträffat på 1200-talet före vår tideräkning (alltså under senhelladisk bronsålder, fas III B), några generationer innan det trojanska kriget bröt ut.

Dyrkan i det antika Grekland

Med tiden blev Dionysos vinets, extasens och teaterkonstens gud. Vid Dionysosfestivalerna framfördes tragedier (tragoidia,

Dionysos. Mynt från Trakien i Grekland. Silver-tetradrachmer, cirka 189–45 före Kristus. Framsida: Den unge Dionysos huvud, klätt i en krans av taenia och murgröna. Baksida: Dionysos stående och bärande en klase druvor, två narthexstjälkar och en mantel. Namnet Dionysos står till höger. Källa: *Schönert-Geiss-1252*.

bocksång, efter de häst- eller bockliknande silener och satyrer som följde Dionysos) och komedier (komoidia, sång framförd av ett berusat följe). Festerna var endast för män och de var uppslupna, med teater, mat, dryck och muntra upptåg.

Annorlunda skildras kvinnornas firande av Dionysos. De kallades menader och drog upp i bergen; där de inte berusade sig på vin utan på guden själv. De försatte sig i extas och letade upp rådjur som de slet i stycken ”på jakt efter bockens blod och det ljuvliga råa köttet. ... Ja den Larmande leder oss! Evoe!”

I tragedin Backanterna av Euripides skildras hur menaderna av bara farten även råkade slita den på Dionysos gudomlighet tvivlande kung Pentheus i stycken. Någon generation senare råkade även poeten och sångaren Orfeus ut för detta: efter att ha misslyckats med att återföra sin Eurydike från underjorden vägrade han gifta om sig eller att ens ha något umgänge med kvinnor, vilket frustrerade menaderna så pass att de slet honom i stycken. Huvudet flöt i land på ön Lesbos, som därefter blev känt för sina poeter.

Senare, under klassisk tid i Aten, hade firandet lugnat ner sig och en formellt utsedd delegation gick upp i bergen under mer fridfulla former.

Dyrkan i den romerska republiken

Till Italien och Rom kom den grekiska kulturen via de grekiska kolonierna. De grekiska gudarna sammanflöt med de romerska motsvarigheterna, till exempel som Zeus = Jupiter och Athena = Minerva. Bacchus identifierades som den gamle skördeguden Liber Pater och som den etruskiske guden Fuffluns, därefter kallad Fuffluns Pachies. Pachies blev med tiden Bacchus.

Den romerska religionen utövades antingen storskaligt under statens eller städernas kontroll med särskilda ämbetsmän

Bacchus av Erik Gustaf Göthe (1779–1838).
NMSk 374. Foto: Hans Thorwid. Nationalmuseum.

och enligt strikta ritualer som följdes noggrant, eller småskaligt i hemmen under familjefaderns ledning. Därutöver fanns olika sekter och kulter med lokal eller utländsk anknytning, vilka ibland accepterades, ibland förbjöds av romarna.

Under 200-talet före Kristus fick republiken Rom successivt kontroll över hela den italienska halvön med dess olika grekiska

stadsstater (kolonier) och italiska stammar. Somliga av dessa blev del av Rom och dess invånare romerska medborgare, andra anslöt sig som allierade. Ständiga krig och återkommande sidbyten, särskilt under det andra Puniska kriget (Hannibalskriget) 218–201 före Kristus, bäddade för romersk vaksamhet. Några år efter kriget började de romerska myndigheterna intressera sig för Bacchuskulten.

I det som följde kan man ana några alternativa motiv:

[1] Bacchuskulten var utländsk och gick inte att kontrollera. Därför var den farlig och behövde stoppas. Men, för att göra anklagelserna tillräckligt övertygande behövde de förstärkas.

[2] Rom behövde markera för övriga Italien vem det var som bestämde – och Bacchuskulten var ett lämpligt mål. Återigen behövde anklagelserna mot kulten förstärkas.

Versionen nedan följer, i all sin kryddighet, den som återgavs av den romerske författaren Titus Livius (59 f. Kr. – 17 e. Kr.).

Om denne skribent bör noteras att han ansågs vara en stilsäker författare, som dock bättrade på historierna något, alltid till Roms fördel. På grund av vissa oroande uppgifter, berättar Livius, anade de romerska konsulerna Spurius Postumius Albinus och Quintus Marcius Philippus år 186 före Kristus att en konspiration hotade republikens säkerhet och den allmänna moralen, framförallt var den riktad mot ungdomens anständighet. Konspirationen kartlades nog; praetorer (en sorts åklagare) skickades ut till alla landsändar för att utreda omfattningen; avhoppare och andra vittnen berättade vad de visste i saken.

Det framkom att det hade börjat i Etrurien (Toscana) och inledningsvis mest omfattat kvinnor, så kallade bacchanaliska menader. Därifrån spreds kulten över hela Italien och till alla samhällsklasser, och omkring år 205 före Kristus, i slutfasen av

Hannibalskriget, till själva Rom. I början hade Bacchuskulten varit en kult bland andra, men omkring år 190 före Kristus utsågs en ny ledare, prästinnan Paculla Annia.

Därefter spårade det ur.

Bacchuskultens tillställningar började hållas nattetid och allt oftare, istället för tre gånger per år blev det upp till fem gånger per månad. Och både män och kvinnor deltog, samtidigt. Deltagarna blev yngre och det berättades att man ägnade sig åt obscena initiationsriter och orgier. Det framkom även vittnesmål om allt från förfälskade testamenten till giftmord och försvinnanden. Till och med människooffer påstods ha inträffat; de som vägrade delta i alla skamliga aktiviteter offrades till gudarna. Skriken från de som utsattes för skamligheterna och de som offrades hördes ibland inte för alla trummor och symboler – dessa hördes dock lång väg utan att någon utomstående reagerade. Så långt Titus Livius.

Så småningom blev utredningen klar och konsulerna samlade senaten för avrapportering. De upprörda senatorerna gav konsulerna utökade befogenheter; Bacchuskulten förbjöds och lagbud skrivna på kopparplåtar skickades ut över hela Italien. (plåtarna kallades för *Senatus Consultum de Bacchanalibus* och exemplar finns bevarade idag). Polis sattes att bevaka allmänna platser i Rom och aedilerna (Roms uppsyningsmän) fick order att arresterera Bacchuspräster.

Därefter sammankallades folkförsamlingen för att senaten ville informera allmänheten och för att fördöma det skedda och de inblandade. Arresteringsorder utfärdades för fyra utpekade konspirationsledare och nästan sjutusen kultmedlemmar blev anklagade och efterlysta i Italien och i den romerska republikens nyerövrade fjärran provinser (Sicilien, Sardinien/Korsika, Hitre resp Bortre Spanien). Belöningar utfästes för dem som hjälpte till att hitta de skyldiga. Många flydde från Rom och förlorade därmed all sin egendom.

Legionerna sattes in för att söka upp brottslingarna. De som svurit initiationseden men inte aktivt deltagit dömdes till fängelse, de som aktivt deltagit i skamligheterna dömdes till döden, när allt var över hade fler dömts till döden än till fängelse. Avslutningsvis förstördes kultplatser i Rom och på andra platser.

Bacchuskultens återhämtning

Helt förbjuden blev dock inte Bacchuskulten, det gjordes undantag för det fall någon ansåg det absolut nödvändigt att fira Bacchus. Då måste tillstånd inhämtats i förväg från stadens praetor och från senaten i Rom. Antalet deltagare fick inte vara fler än fem. Så småningom återupptogs Bacchuskulten, kombinerad med Liber Pater, som en populär och respektabel mysteriekult, så respektabel att Bacchus kunde ha riktiga tempel och dessa kunde till och med placeras bredvid Jupiters tempel.

Ännu på 1800-talet under vår tideräkning sjöng etruskiska (eller toscanska som vi skulle säga idag) vinbönder sånger till guden Fufuns (Bacchus) ära.

Läs mer

L. Bredholt Christensen, O. Hammer och D. A. Warburton (red.), *The handbook of religions in ancient Europe*, Durham 2013.

Richard Buxton, *Den grekiska mytologins värld*, Stockholm 2007.

Robert Graves (red.), *New Larousse encyclopedia of mythology*, London 1970.

Tullia Linders, *Vem är vem i antikens Grekland och i romarriket: människor och gudar*, Stockholm 2003.

John A. North, *Roman religion*, Oxford 2000.